Article history:
Received 15 June 2025
Revised 15 August 2025
Accepted 19 August 2025
Published 23 September 2025

Quarterly Research Journal of Islamic History

Volume 15, Issue 59, pp 98-111

ISSN: 2251-9726

The Prophet's (PBUH) Measures during the Conquest of Mecca and Their Effects on Islamic Unity

Mohammad. Keshavarz Beyzaei[1*]

[1] Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Bushehr University of Medical Sciences, Bushehr, Iran

*** Corresponding author email address**: mkeshavarz_٥٩@yahoo.com

A r t i c l e I n f o

Article type:
Review

How to cite this article:
Keshavarz Beyzaei, M. (٢٠٢٥). The Prophet's (PBUH) Measures during the Conquest of Mecca and Their Effects on Islamic Unity. *Quarterly Research Journal of Islamic History, 15*(٥٩), ٩٨-١١١.

© ٢٠٢٥ the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial ٤,٠ International (CC BY-NC ٤,٠) License.

A B S T R A C T

The Conquest of Mecca in ٦٣٠ CE (٨ AH) constitutes one of the most significant and sensitive events in Islamic history. Its consequences were not confined to the military or political spheres; rather, it brought about a profound transformation in the structure of power, social order, and patterns of unity and integration across the Arabian Peninsula. The central issue of the present study is how this historical event succeeded in guiding a society characterized by fragmentation, protracted and violent tribal conflicts, the absence of centralized authority, and dispersed sources of legitimacy toward political and social cohesion and the formation of a comprehensive communal identity (ummah). Employing a descriptive-analytical method, relying on primary and authoritative sources of Islamic history, and utilizing causal analysis of historical events, this article focuses on elucidating the mechanisms through which unity and social integration were achieved following the Conquest of Mecca. The findings indicate that the policy of general amnesty, the dismantling of the polytheistic order in Mecca, the prohibition of plunder and retaliation, the pledge of allegiance (bayʿah) by newly converted Muslim men and women, the consolidation of the political and religious authority of the Prophet Muhammad (PBUH), and the transformation of the logic of power from tribal dominance to legitimate authority played a fundamental role in promoting social cohesion and political unity throughout the Arabian Peninsula. The study further demonstrates that the Conquest of Mecca provides a historical model for conflict management, the reconstruction of social trust, and the establishment of enduring cohesion. Beyond its historical significance, this model possesses practical potential for analyzing social and political crises in contemporary pluralistic societies.

Keywords: Prophet Muhammad (PBUH), Islamic History, Arabian Peninsula, Conquest of Mecca, Islamic Unity.

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-23]

[DOI: 10.61882/islamhistory.1.59.98]

EXTENDED ABSTRACT

The Conquest of Mecca in ٦٣٠ CE represents one of the most decisive turning points in the history of Islam and the socio-political transformation of the Arabian Peninsula. Prior to the emergence of Islam, Arabian society lacked a centralized political authority and was organized around autonomous tribal units whose relations were largely regulated through kinship loyalties, tribal solidarity, and cycles of revenge. Such a fragmented social structure hindered the emergence of broader political integration and sustained a climate of insecurity and recurring conflict. Within this context, the Conquest of Mecca marked not merely a military victory but the culmination of a long process of religious, social, and political change initiated by the Prophet Muhammad (PBUH). The event effectively dismantled the political supremacy of Quraysh and initiated the transition from a tribal order to a unified religious community. The present study examines how the Prophet's policies during and after the conquest facilitated the movement of Arabian society from fragmentation toward social cohesion and political unity. Using a descriptive-analytical methodology based on primary historical sources and authoritative studies of Islamic history, the article investigates the causal relationship between the Prophet's actions and the subsequent formation of Islamic unity. Historical evidence indicates that the conquest followed the violation of the Treaty of Hudaybiyyah by Quraysh and their involvement in aggression against the Khuza'ah tribe, allies of the Muslims. In response, the Prophet mobilized a force of approximately ten thousand soldiers and advanced toward Mecca through a carefully designed strategy aimed at minimizing bloodshed and preventing large-scale confrontation (Ibn Hisham, ١٩٩٤; Al-Waqidi, ١٩٨٩; Al-Tabari, ٢٠٠٨; Ya'qubi, ٢٠٠٣). The successful and largely peaceful entry into Mecca demonstrated not only military superiority but also a new model of governance grounded in restraint, legitimacy, and moral authority. Consequently, the conquest became the foundation for a comprehensive transformation in the political culture of Arabia and established the conditions necessary for the emergence of a unified Islamic community (Jafarian, ٢٠١١; Zargari Nejad, ٢٠٠٨).

One of the most influential measures adopted by the Prophet following the conquest was the declaration of a general amnesty for the inhabitants of Mecca. Historical accounts consistently report that despite decades of persecution, warfare, exile, and hostility directed against him and his followers, the Prophet refrained from seeking revenge and instead proclaimed forgiveness through his famous statement, "Go, for you are free" (Ibn Hisham, ١٩٩٤). This policy represented a radical departure from the dominant norms of tribal Arabia, where vengeance and collective retaliation were deeply embedded social practices. The Prophet's refusal to permit retaliatory violence prevented the perpetuation of intertribal hostilities and significantly reduced the psychological barriers separating former adversaries from the emerging Muslim polity. Even individuals who had committed serious offenses against Muslims, including prominent opponents of Islam, received clemency and were granted the opportunity to reintegrate into society (Al-Waqidi, ١٩٨٩; Azizi, ٢٠٠٨). By replacing revenge with reconciliation, the Prophet transformed the conquest from an act of domination into a process of social reconstruction. This approach weakened tribal antagonisms, fostered trust among formerly hostile groups, and encouraged broad acceptance of the new political order. The policy of forgiveness also reinforced Islamic ethical principles concerning mercy, compassion, and human dignity, values that contributed to the legitimacy of the emerging state. Historical evidence further demonstrates that following the conquest, numerous tribes voluntarily embraced Islam

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-23]

[DOI: 10.61882/islamhistory.1.59.98]

and aligned themselves with the authority of Medina, indicating that social integration was achieved not through coercion but through the cultivation of trust and moral credibility (Al-Tabari, ۲۰۰۸; Saleh Ashraf, ۱۹۹۳). As a result, the general amnesty can be understood as one of the principal mechanisms through which Islamic unity was established and sustained in the aftermath of the conquest (Jafarian, ۲۰۱۱; Motahhari, ۱۹۹۹).

A second fundamental dimension of the Prophet's strategy was the destruction of idols and the symbolic dismantling of the ideological foundations of the pre-Islamic order. Upon entering the Sacred Mosque, the Prophet removed the idols that surrounded the Ka'bah and publicly proclaimed the triumph of truth over falsehood, thereby signaling the end of the religious system that had legitimized tribal divisions and social inequalities (Al-Tabari, ۲۰۰۸; Ibn Hisham, ۱۹۹٤). The elimination of approximately three hundred and sixty idols from the sanctuary was not merely a religious act but a profound political and cultural intervention aimed at redefining collective identity. Since many tribes maintained distinctive deities that functioned as markers of tribal affiliation, the destruction of these symbols undermined the ideological basis of tribal exclusivism and redirected loyalty toward a universal monotheistic framework (Al-Waqidi, ۱۹۸۹; Ibn Abi Shaybah, ۱۹۸۹; Ibn al-Athir, ۱۹۹۲). The Prophet also dispatched representatives to remove prominent idols in surrounding regions, extending the process of religious and symbolic unification beyond Mecca itself (Al-Tabari, ۲۰۰۸; Al-Waqidi, ۱۹۸۹). Through these measures, the concept of the Ummah emerged as a comprehensive identity transcending lineage, tribal affiliation, and local loyalties. The notion of a unified community grounded in shared belief became the primary organizing principle of social life and political participation. This development reflected the broader Islamic vision of unity emphasized in both Qur'anic teachings and Prophetic traditions concerning solidarity among believers (Hosseini, ۱۹۹۸; Jomma, ۲۰۲۱). By replacing fragmented tribal identities with a universal religious identity, the Prophet established the ideological foundations necessary for durable social cohesion and political integration across the Arabian Peninsula (Jafarian, ۲۰۱۱; Khoshdel Mofarad, ۲۰۲۰).

Another crucial factor contributing to Islamic unity after the conquest was the consolidation of the Prophet's political and religious authority as the sole legitimate reference point for governance and dispute resolution. Prior to the conquest, Mecca functioned as the center of Quraysh's economic, political, and religious influence, and control of the Ka'bah served as a major source of tribal legitimacy (Ibn Hisham, ۱۹۹٤). The conquest effectively terminated this monopoly and transferred authority to a leadership grounded not in lineage or tribal superiority but in divine legitimacy and ethical governance. Historical reports indicate that tribes increasingly turned to the Prophet for arbitration, legal judgment, and political guidance, demonstrating recognition of a new centralized authority capable of transcending local customs and competing tribal norms (Ibn Hisham, ۱۹۹٤; Al-Tabari, ۲۰۰۸). The establishment of a common legal and moral framework reduced the prevalence of conflicting tribal traditions and facilitated the emergence of a more coherent political order. Shared Islamic beliefs—including faith in God, prophethood, revelation, and the Qur'an—provided an overarching framework that reinforced this authority and promoted social cohesion among diverse groups (Leonard, ۲۰۱٥). The conquest thus represented a decisive shift from decentralized tribal governance toward a system characterized by unified leadership and collective responsibility. In sociopolitical terms, the Prophet's authority functioned as a stabilizing force that integrated previously fragmented communities into a common structure of governance while simultaneously preserving ethical and religious principles. The consolidation of this political-religious

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-23]

[DOI: 10.61882/islamhistory.1.59.98]

authority was therefore indispensable to the formation of Islamic unity and the long-term stability of the emerging Muslim community (Research Group of the Institute for Islamic Research, ۲۰۰۷; Walawi, ۲۰۰۱).

The Prophet further strengthened social integration through the formal acceptance of allegiance from newly converted men and women in Mecca. The process of bay‘ah symbolized entry into the Muslim community and public commitment to the values and obligations of the new social order. Historical sources record that the Prophet received allegiance from the men of Mecca and subsequently from groups of women, including several prominent female figures from Quraysh (Ibn al-Athir, ۱۹۹۲; Al-Waqidi, ۱۹۸۹; Al-Tabari, ۲۰۰۸). The inclusion of women in this process is particularly significant because it demonstrated that membership in the emerging Islamic community was not restricted by tribal status or gender. The Qur’anic foundation for women’s allegiance emphasized ethical conduct, social responsibility, and obedience to righteous authority, thereby recognizing women as active participants in communal life. By incorporating both men and women into a shared covenant, the Prophet reinforced a collective identity rooted in faith rather than ancestry. At the same time, he prohibited looting and acts of plunder despite expectations among some participants that military victory would result in material gains (Al-Waqidi, ۱۹۸۹). This prohibition directly challenged longstanding tribal practices associated with warfare and conquest. The rejection of plunder signaled that the purpose of the conquest was not exploitation but reconciliation and social reconstruction. Such policies reassured the inhabitants of Mecca, encouraged voluntary acceptance of Islam, and reinforced perceptions of justice and moral integrity. In addition, the Prophet repeatedly emphasized the brotherhood and equality of Muslims, stressing that believers constituted a single community united in rights and responsibilities regardless of tribal origin (Al-Waqidi, ۱۹۸۹). These measures collectively contributed to the creation of a social environment characterized by trust, inclusion, and mutual recognition, all of which were essential components of the emerging Islamic unity (Al-Tabari, ۲۰۰۸).

In conclusion, the Conquest of Mecca should be understood as a multidimensional process of political transformation, social integration, and identity formation rather than merely a military achievement. The Prophet Muhammad (PBUH) employed a combination of reconciliation, ethical leadership, symbolic transformation, institutional consolidation, and inclusive participation to guide Arabian society from fragmentation toward cohesion. Through general amnesty, the dismantling of the ideological foundations of tribal division, the establishment of a unified authority structure, the incorporation of diverse social groups into the new community, and the promotion of equality and collective responsibility, he created the foundations of a durable and expansive Islamic civilization. The resulting transformation reshaped the social and political landscape of Arabia and enabled the emergence of a unified community capable of transcending local loyalties and historical rivalries. Beyond its historical significance, the experience of the Conquest of Mecca offers a valuable model for understanding how societies divided by conflict can be reintegrated through justice, legitimacy, trust-building, and inclusive governance. The event remains an enduring example of how ethical leadership can convert military success into lasting social cohesion and collective identity.

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-23]

[DOI: 10.61882/islamhistory.1.59.98]

پژوهش‌نامه تاریخ اسلام

دوره ۱۵، شماره ۵۹، صفحه ۱۱۱-۹۸

شاپا الکترونیکی: ۹۷۲۶-۲۲۵۱

تاریخچه مقاله

دریافت شده در تاریخ ۲۵ خرداد ۱۴۰۴
اصلاح شده در تاریخ ۲۴ مرداد ۱۴۰۴
پذیرفته شده در تاریخ ۲۸ مرداد ۱۴۰۴
منتشر شده در تاریخ ۱ مهر ۱۴۰۴

اقدامات پیامبر(ص) در فتح مکه و اثرات آن بر وحدت اسلامی

محمد کشاورز بیضایی[1*]

۱. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه علوم پزشکی بوشهر، بوشهر، ایران

ایمیل نویسنده مسئول: mkeshavarz_۵۹@yahoo.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله

مروری

نحوه استناد به این مقاله:

کشاورز بیضایی، محمد. (۱۴۰۴). زنان حجاز در گذار از عصر جاهلی به عصر نبوی(ص): بازخوانی تطبیقی آزادی‌ها و محدودیت‌های اجتماعی. *پژوهش‌نامه تاریخ اسلام*، ۱۵ (۵۹)، ۱۱۱-۹۸.

© ۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC ٤,٠) صورت گرفته است.

چکیده

فتح مکه در سال هشتم هجری یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین رویدادهای تاریخ اسلام است که اثرات آن محدود به حوزه نظامی یا سیاسی نبوده، بلکه به دگردیسی عمیقی در ساخت قدرت، نظم اجتماعی و الگوهای وحدت و همگرایی در شبه‌جزیره عربستان، منجر شد. مسئله اصلی پژوهش حاضر آن است که این رخداد تاریخی چگونه توانست جامعه‌ای مبتنی‌بر تفرقه و منازعات فرساینده و خونین قبیله‌ای، نیز فقدان اقتدار مرکزی و مشروعیت‌های پراکنده را به سوی وحدت و انسجام سیاسی و اجتماعی و شکل‌گیری هویت فراگیر امت، سوق دهد. این جستار، با روش توصیفی-تحلیلی و با تکیه‌بر منابع دست اول و معتبر تاریخ اسلام و با تحلیل علّی وقایع، تبیین سازوکارهای تحقق وحدت و همگرایی اجتماعی پس از فتح مکه را در کانون توجه خود قرار داده است. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که سیاست عفو عمومی، فروپاشی نظام شرک در مکه، اجتناب از غارتگری، بیعت با مردان و زنان نومسلمان، تثبیت مرجعیت سیاسی و دینی پیامبر اسلام(ص) و تغییر منطق قدرت از غلبه قبیله‌ای به اقتدار مشروع، نقش بنیادینی در انسجام اجتماعی و وحدت سیاسی شبه‌جزیره ایفا کرده است. همچنین نشان می‌دهد فتح مکه الگویی تاریخی از مدیریت تعارض، بازسازی اعتماد اجتماعی و ایجاد انسجام پایدار ارائه می‌دهد که افزون‌بر اهمیت تاریخی، می‌تواند واجد ظرفیت‌های کاربردی برای تحلیل بحران‌های اجتماعی و سیاسی در جوامع متکثر معاصر نیز باشد.

کلیدواژه‌ها: پیامبر اسلام(ص)، تاریخ اسلام، شبه‌جزیره عربستان، فتح مکه، وحدت اسلامی.

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-23]

[DOI: 10.61882/islamhistory.1.59.98]

درآمد

جامعه عربستان تا پیش از اسلام فاقد حکومت مرکزی و نظم سیاسی فراگیر بود. ساخت اجتماعی آن بر قبایل مستقل و متخاصم استوار بود و پیوندهای خونی و تعصبات قبیله‌ای، جایگزین قانون و اقتدار سیاسی شده بود. منازعات خونین، انتقام‌جویی و ناامنی، به‌عنوان شاخصه‌هایی پایدار در زیست اجتماعی عمل می‌کردند. این وضعیت، درعین‌حال به‌مثابه عامل و مانعی سمج و پایدار در برابر شکل‌گیری همگرایی اجتماعی و وحدت سیاسی در سطح شبه‌جزیره عربستان به‌شمار می‌رفت.

تاریخ ناظر بر آن است که زندگی پیامبر، از کودکی تا زمان رحلت، پر از حوادث و وقایع شگفت‌انگیز بوده‌است. سیره و نوع کنش پیامبر، در همه ابعاد، همواره الگوی و سرمشقی بی‌نظیر برای انسان‌ها در همه ادوار بوده‌است.

فتح مکه در سال هشتم هجری قمری، یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین رویدادهای حیات رسول خدا(ص) و تاریخ اسلام است که در طی آن مقاومت کفار پس از نزدیک به دو دهه درهم شکست. پیامبر در نقش یک فاتح وارد مکه شد و با وجود آن‌همه دشمنی و آزارهای قریش و اهالی مکه در حق خود و یارانش، فرمان عفو عمومی صادر کرد. فرمانی که اثرات و پیامدهای آن به بازسازی عمیق ساخت قدرت، نیز نظم اجتماعی و الگوهای همگرایی و وحدت در شبه‌جزیره عربستان انجامید و به‌مثابه الگو و میراثی ارزنده فراروی حاکمان و جوامع بشری قرار گرفت. به عبارتی دیگر، فتح مکه نه‌تنها پایان رویارویی نظامی پیامبر اسلام با قریش، بلکه شروع مرحله‌ای نوین در تاریخ اجتماعی و سیاسی اسلام بود؛ مرحله‌ای که در آن، منطق قدرت، مشروعیت و انسجام اجتماعی دچار تحولاتی بنیادین شد. چگونگی تکوین و شکل‌گیری وحدت و انسجام اجتماعی به دنبال این واقعه، نیز الگوهای پیامبر در تحقق مبانی آن، موضوع قابل درنگی است که پرداختن به ابعاد و زوایای آن پژوهشی منسجم و جامع را طلب می‌کند. شناخت سیره پیامبر در مواجهه با بحران‌ها و موقعیت‌های مختلف، با توجه به سازوکارهای رسول اکرم(ص) در فتح مکه، افزون‌بر شناخت چگونگی شکل‌گیری وحدت و امت واحده در شبه‌جزیره می‌تواند تبیین‌کننده راهبردها، اصول و معیارهای ایشان، در ایجاد وحدت در جهان امروز باشد. بر این اساس، پرسش اصلی پژوهش چنین صورت‌بندی می‌شود: فتح مکه از چه سازوکارهایی برای گذار جامعه عرب از تفرقه قبیله‌ای به همگرایی اجتماعی و وحدت سیاسی بهره برد؟

پیشینه پژوهش

درباره تأثیر اقدامات پیامبر در فتح مکه بر ایجاد وحدت اسلامی در شبه‌جزیره، به شکل مستقل پژوهشی صورت نگرفته است؛ اما در مورد فتح مکه پژوهش‌های چندی صورت گرفته است که برخی از آنان از این قرارند: عزیزی (۱۳۸۷ش)، در مقاله «فتح مکه نماد سماحت اسلام»، با تکیه‌بر عنصر و ویژگی سماحت به بررسی و تحلیل عملکرد پیامبر در فتح مکه پرداخته است. نجاتی (۱۴۰۰ش)، در مقاله «نگاهی تحلیلی به جزئیات فتح مکه»، جزئیات و مباحث این واقعه مانند جزئیات کشتار خزاعه به‌عنوان عامل پیمان‌شکنی قریش، جزئیات سفر ابوسفیان به مدینه، جزئیات لشکرکشی‌های ورودی مکه و حضور رسول خدا(ص) در مسجدالحرام و ملاقات‌های آن‌حضرت را تحلیل کرده است. بخشی‌زاده و همکاران (۱۴۰۳ش)، در مقاله «تحلیل گفتمان «امت واحده» پیامبر(ص) در عهدنامه مدینه (بر اساس نظریه تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف)»، با استفاده از نظریه فرکلاف که گفتمان را فراتر از ابعاد زبان‌شناسی در عرصه‌های سیاسی، فرهنگی و اجتماعی مطرح کرده، به تحلیل و بررسی عهدنامه مدینه و نسبت آن با امت واحده پرداخته‌اند. خوشدل مفرد (۱۳۹۹ش)، در مقاله «بازشناسی معنای «امت واحده» با تأکید بر آیه «وَ لَو شاءَ رَبُّکَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً واحِدَةً وَ لا یَزالُونَ مُختَلِفین» (هود/۱۱۸)» به بازشناسی و بررسی معنای «امت واحده» بر اساس آیه ۱۱۸ سوره هود پرداخته است. محی‌الدین آورجه (۱۳۹۷ش)، در مقاله «نگاهی به نقش پیامبر و راهکارهای ارزشی نبوی در تأمین وحدت»،

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-23]

[DOI: 10.61882/islamhistory.1.59.98]

به شکلی کلی به بررسی جایگاه پیامبر و راهکارهای ارزشی نبوی وی در تأمین وحدت پرداخته است. این آثار به‌صورت مستقل به اقدامات پیامبر در فتح مکه و اثرات آن در وحدت اسلامی نپرداخته‌اند.

روش پژوهش این مقاله، توصیفی-تحلیلی است. داده‌ها از منابع دست‌اول و منابع تحلیلی معتبر استخراج شده و با تمرکز بر رابطه علّی میان سیاست‌ها و کنش‌های رسول اکرم(ص) و پیامدهای اجتماعی-سیاسی فتح مکه تحلیل شده‌اند. به‌نظر می‌رسد فتح مکه در تاریخ اسلام فراتر از یک رخداد نظامی، نقطه عطفی در تحول ساخت قدرت، هویت اجتماعی و همگرایی سیاسی در شبه‌جزیره عربستان است. با سیاست عفو پیامبر در فتح مکه و در پی آن اضمحلال نظم جاهلی و تثبیت مرجعیت واحد، الگویی برای وحدت اسلامی در تمامی ادوار ارائه شده‌است.

موقعیت تاریخی شهر مکه و چگونگی فتح آن

شهر مکه از حیث جغرافیایی در منطقه حجاز و در ناحیه‌ای بیابانی و لم‌یزرع در بخش غربی شبه‌جزیره عربستان واقع شده‌است. این شهر از دیرباز در مسیر و میانه جاده بسیار مهم بازرگانی یمن-شام، یعنی عمده‌ترین مسیر بازرگانی منطقه قرار داشت و با شبکه‌ای از بازارها و لنگرگاه‌های بازرگانی در ارتباط بود. در قرآن کریم از مکّه با نام‌هایی چون «اُمّ القُری» (انعام/۹۲، شوری/۴۲)، «بَکّه» (آل‌عمران/۹۶) و «بلد امین» (تین/۳) یاد شده‌است.

پس از پیمان‌شکنی و مشارکت قریش در قتل‌عام قبیله خزاعه، هم‌پیمانان مسلمانان، که در واقع نقض صلح‌نامه حدیبیه بود، پیامبر به مکه لشکر کشید. تعداد سپاهیان پیامبر را ده‌هزار نفر ذکر کرده‌اند (واقدی، ۱۴۰۹، ج. ۲، ص. ۸۰۱، ۷۹۹؛ ابن هشام، ۱۴۱۵، ج. ۴، ص. ۴۳۵؛ یعقوبی، ۱۳۸۲، ج. ۱، ص. ۴۱۷). اگر پیامبر به نقض عهد پیمان‌نامه توسط مشرکان، پاسخی مناسب نمی‌داد، امکان نقض سایر مواد پیمان‌نامه توسط قریش بیشتر می‌شد و قبائل متحد با مدینه از وفای به عهد پیامبر نسبت به هم‌پیمانان وی مردد می‌شدند (زرگری‌نژاد، ۱۳۸۷، ص. ۵۲۶).

پیامبر قبل از ورود به مکه، سپاه را به چهار دسته تقسیم کرد: دسته اول به فرماندهی خودش از ورودی اذاخر، دسته دوم به سردستگی خالد از گردنه لیط نزدیک مکه، دسته سوم به سردستگی سعد بن عباده از کداء ورودی مکه از جانب حجون و دسته چهارم به سردستگی زبیر از کدی از پایین مکه و نزدیکی کوه قعیقان به مکه وارد شدند. حضرت به آنان تأکید کرد تا با کسی وارد جنگ نشوند (ابن هشام، ۱۴۱۵، ج. ۴، ص. ۴۴۷؛ طبری، ۱۳۸۷، ج. ۳، ص. ۵۶؛ واقدی، ۱۴۰۹، ج. ۲، ص. ۸۲۵). راهبرد غافلگیری و بی‌خبر گذاشتن قریش از حرکت سپاه اسلام، یکی از عوامل موفقیت و کاهش تعداد تلفات نفرات انسانی در این نبرد به‌شمار می‌رود (سبحانی، ۱۳۸۹، ص. ۷۹۶؛ منتظرالقائم، ۱۳۸۹، ص. ۱۷۷).

پیامبر پیش از آنکه از مدینه به‌جانب مکه حرکت کند به فتح آن واقف بود. دلیل این امر را می‌توان در نزول سوره نصر در مدینه جستجو کرد (گیور گیو، ۱۳۴۲، ص. ۳۷۱). مکه یارای هیچ‌گونه مقاومتی را در برابر پیامبر نداشت؛ از این‌رو پس از دو دهه مقاومت در برابر اسلام، با درایت و فرزانگی پیامبر زیر نفوذ حکومت اسلام درآمد و قدرت سیاسی مشرکان درهم شکسته شد. مصداق درایت و فرزانگی پیامبر در فتح مکه را می‌توان در گشوده شدن آن بدون خونریزی و خشونت جستجو کرد. آن هم در چنین حادثه‌ای بزرگ که طرفین دشمنی‌شان پر دامنه بود و حوادثی چون بدر و احد را پشت سر گذاشته بودند. پیامبر در فتح مکه کسی را به پذیرش اسلام مجبور نکرد و هر کسی مسلمان شد به انتخاب خودش آن را پذیرفت. هر چند برخی از مشرکان بد سابقه برای گرفتن تأمین و بخشیده شدن گذشته‌شان مسلمان شدند و یا برخی نیز تا سال نهم و یا کمی بعد از آن بر شرک خویش باقی ماندند (عزیزی، ۱۳۸۷، ص. ۱۳۵). با سقوط مکه، قداست جایگاه قریش و باور

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-23]

[DOI: 10.61882/islamhistory.1.59.98]

آنان به شکست‌ناپذیری این قوم، در نزد اعراب شکسته شد. پس از فتح مکه، پیامبر به مدت پانزده یا بیست روز در این شهر اقامت گزید و در طی این مدت نمازش را به‌صورت قصر یا دورکعتی اقامه کرد (واقدی، ۱۴۰۹، ج. ۲، ص. ۸۷۱؛ ابن هشام، ۱۴۱۵، ج. ۴، ص. ۴۵۸).

فتح مکه و وحدت اسلامی

اسلام از آغاز ظهور، به دنبال سامان‌بخشی و بهبود جامعه مسلمانان، در حوزه‌های اخلاقی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی بود (Hassan, ۲۰۱۵, p. ۲۶۳۲). فتح مکه در سال هشتم هجری، نقطه گسست و آغاز مرحله‌ای نوین در سامان اجتماعی و سیاسی جامعه عرب محسوب می‌شود (جعفریان، ۱۳۹۰، ص. ۱۸۵-۱۸۸). یکی از عمده‌ترین و مهم‌ترین پیامدهای فتح مکه، وحدت اسلامی و شکل‌گیری امت واحده بود که آبشخورهای آن را می‌توان در اقدامات پیامبر به هنگام فتح این شهر جستجو کرد. این اقدامات از این قرارند:

۱. فرمان عفو عمومی

یکی از اقدامات پیامبر در فتح مکه که تأثیر بسزایی در وحدت و همگرایی جامعه بر جای گذاشت فرمان عفو عمومی و گذشت در مقابل اقدامات خصمانه اهالی مکه بود. گزارش‌های تاریخی بیانگر آن است که فتح مکه با حداقل درگیری نظامی انجام شد و رسول اکرم(ص) از هرگونه درگیری و خشونت فراگیر اجتناب کرد (طبری، ۱۳۸۷، ج. ۳، ص. ۵۹-۶۲؛ یعقوبی، ۱۳۸۲، ج. ۱، ص. ۴۱۹). در میان سپاه پیامبر، افراد زیادی بودند که ستم‌ها و دشمنی‌های مکیان در حق خویش را از یاد نبرده بودند؛ از این‌رو با تمایل به انتقام‌جویی، فریاد انتقام سر می‌دادند. حتی کسانی چون سعد بن عباده انصاری، با آنکه از اهالی مکه ظلم و آزار مستقیمی ندیده بودند با توجه به لحظه شیرین غلبه خود بر مکیان، دم از انتقام می‌زد. پیامبر با آگاهی از این موضوع، از امام علی(ع) خواستند که پرچم را از سعد گرفته و خود با پرچم وارد مکه شود (ابن هشام، ۱۴۱۵، ج. ۴، ص. ۴۴۶).

خطابه پیامبر و عبارت مشهور ایشان «اذهبوا فأنتم الطلقاء»، ناظر بر این موضوع است (همان، ص. ۴۴۷). ورود پیامبر به شهر مکه و اعلام پایان منازعات و دشمنی‌ها، به‌مثابه فروپاشی نمادین اقتدار و سلطه قریش بود (همان، ص. ۴۶-۴۹). این رویکرد، منطق رایج «فتح انتقام محور» را به «فتح وحدت‌آفرین» تبدیل کرد و بنیان‌های روانی و اجتماعی تعارض را تضعیف کرد (جعفریان، ۱۳۹۰، ص. ۱۹۰-۱۹۴).

اعلام عفو عمومی، مهم‌ترین سیاست پیامبر اسلام پس از فتح مکه بود. امری که در تاریخ بی‌سابقه بود و ظرفیت‌ها و گشایش‌های بزرگی را در توجه اهالی شبه‌جزیره به اسلام ایجاد کرد. «الاسلام یجب ما قبله؛ زمانی که کسی دین اسلام را پذیرفت از گذشته‌اش چشم‌پوشی می‌شود»، شعار پیامبر در برابر مکیان بود (واقدی، ۱۴۰۹، ج. ۲، ص. ۸۴۹). نرم‌خویی و گذشت پیامبر در برابر دشمنانش در تسخیر قلوب آنان تأثیر بسزایی داشت. چرا که هر گونه اقدام خشونت‌آمیز پیامبر می‌توانست عواقب جبران‌ناپذیری را به دنبال داشته باشد. در آن روز پیامبر، جز تعداد انگشت شماری، همه مشرکان را عفو کردند. هند مثله کننده حمزه عموی پیامبر، وحشی قاتل حمزه و عبدالله بن ابی سرحِ مرتد، بخشیده شدند. حتی کسانی چون سهیل بن عمرو که در حدیبیه بدترین برخوردها را نسبت به پیامبر مرتکب شده بود و درعین‌حال در همه جنگ‌های قریش بر علیه مسلمانان حضور داشت، مورد عفو و بخشش پیامبر قرار گرفت (عزیزی، ۱۳۸۷، ص. ۱۳۵). پس از فتح مکه، خصوصاً قریشِ طلقا[1] دست از مخالفت‌های علنی و آشکار با پیامبر دست کشیدند و از هر عملی که حساسیت مسلمانان را به دنبال داشته باشد حداقل در ظاهر دست کشیدند. این مسئله در اتحاد و وحدت در میان مسلمانان تأثیر بسزایی به دنبال داشت. خداوند متعال در قرآن کریم با اشاره به

[1]. طلقا به کسانی اطلاق می‌شود که از روی ناچاری و اکراه به اسلام گرویدند. آنان عمدتاً اهل مکه و مستحق مجازات بودند؛ با این‌همه پیامبر آنان را آزاد کرد و به بردگی نگرفت (ابن اثیر، ۱۳۷۱، ج. ۷، ص. ۲۹۸؛ مقریزی، بی‌تا، ج. ۸، ص. ۳۸۸).

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-23]

[DOI: 10.61882/islamhistory.1.59.98]

این خصلت حسنه پیامبر می‌گوید: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يرْجُو اللّهَ وَالْيوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللّهَ كَثِيراً»؛[1] یا در آیه‌ای دیگر از نرم‌خویی پیامبر و اثرات آن بر جلب قلوب سخن به میان می‌آورد: «فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ».[2]

عفو عمومی، سنت کهنه و ریشه‌دار انتقام‌جویی و عصبیت قبیله‌ای را درهم شکست و امنیت روانی لازم برای ادغام اجتماعی مغلوبان را فراهم کرد (طبری، ۱۳۸۷، ج. ۳، ص. ۶۷-۶۵). لازم به ذکر است که شبه‌جزیره عربستان مقارن با ظهور رسول خدا(ص) به لحاظ اجتماعی شاهد گفتمان قبیله‌ای بود (بخشی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۳، ص. ۱۳). گفتمانی که بر پایه عصبیت استوار بود. یعنی اینکه فرد خویشان خود را به یاری بطلبد و در مخالفت با دیگران، به آنان ملحق شود و یا کورکورانه، بی‌آنکه جانب حق را برگزیند، هر گونه فداکاری در راه قبیله را بپذیرد (ازهری، بی‌تا، ص. ۲۴۵۳؛ ابن‌خلدون، ۱۳۷۵، ص. ۷؛ آلوسی، بی‌تا، ج. ۱، ص. ۱۴۰). افزون‌بر این، عفو عمومی زمینه‌ساز جذب دشمنان سابق در ساختار جدید اجتماعی و سیاسی شد (مطهری، ۱۳۷۸، ص. ۱۰۳-۱۰۸). پس از فتح مکه، موج گسترده‌ای از گرویدن قبایل شبه‌جزیره به اسلام آغاز شد؛ امری که بیانگر پذیرش اقتدار نوین و تحقق اعتماد و همگرایی اجتماعی فزاینده بود (طبری، ۱۳۸۷، ج. ۳، ص. ۷۵-۸۰؛ صالح اشرف، ۱۳۹۴، ص. ۷۶۲). جعفریان (۱۳۹۰، ص. ۲۰۸-۲۱۲) این مرحله را شروع وحدت سیاسی در شبه‌جزیره عربستان می‌داند که بدون فتح مکه امکان‌پذیر نبود.

۲. شکستن بت‌ها و فروپاشی نظام جاهلی

وحدت و انسجام امت یکی از آرمان‌های دینی پیامبران توحیدی بوده‌است (حسینی، ۱۳۷۷، ص. ۳۶). امت اسلام به کل جامعه مسلمانان اطلاق می‌شود که در آن تمامی مسلمانان، بدون توجه به تفاوت‌ها و اختلافات مذهبی به توحید، قرآن کریم و پیامبری محمد(ص) باور دارند (Jomaa, ۲۰۲۱, p. ۸۵). در قرآن مجید، امت به معنای مردم (بقره/۲۱۳) و یا عده‌ای از انسان‌ها که با همدیگر پیوند دینی دارند به‌کار رفته است (آل عمران/۱۱۰، بقره/۱۴۳). افزون‌بر این، پیامبر اسلام و اهل بیت(ع) در بسیاری از احادیث به ضرورت وحدت در امت اسلامی تأکید و مردم را به آن دعوت کرده‌اند. در این راستا پیامبر اکرم می‌فرماید: «مَثَل مؤمنان در محبت یکدیگر و همدلی و همدردی‌شان چونان بدنی است که اگر یک عضو آن دچار درد شود، سایر اعضا هم با بی‌خوابی و تب به سوی او تندرستی را حفظ می‌کنند».[3] امام علی(ع) در این‌باره می‌فرمایند: «با اکثریت [دین دار] جامعه همراه شوید؛ زیرا دست خدا با جماعت است. از پراکندگی بپرهیزید که جدا شده از مردم، طعمه شیطان است، همچنان که گوسفند جدا شده از رمه، طعمه گرگ است»[4] (*نهج‌البلاغه*، خطبه۱۲۷).

شکستن بت‌ها در کعبه، کنشی نمادین با پیامدهای عمیق ساختاری و در راستای تحقق وحدت و امت واحده بود (طبری، ۱۳۸۷، ج. ۳، ص. ۶۲-۶۴؛ یعقوبی، ۱۳۸۲، ج. ۱، ص. ۴۲۲). پیامبر هنگامی که برای اولین بار به مسجدالحرام وارد شد، تکبیر می‌گفت و مسلمانان نیز به همراهی وی تکبیر می‌گفتند. برخی از مشرکان بر فراز کوه‌ها و بلندی‌ها این صحنه را تماشا می‌کردند. پیامبر پس از طواف سراغ بت‌ها رفت و سیصد و شصد بت موجود در کعبه را که یکی از بزرگترین آنها هبل بود، با خواندن آیه «جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا» (اسراء/۸۸)، یکی یکی با چوب‌دستی خود بر زمین انداخت. پیامبر در عین حال تصویرهای ابراهیم(ع) و ملائکه و مریم بر دیوارهای کعبه را نابود کرد (واقدی، ۱۴۰۹، ج. ۲، ص. ۸۳۴؛ ابن ابی‌شیبه، ۱۴۰۹، ص. ۴۰۳-۳۹۷؛ ابن هشام، ۱۴۱۵، ج. ۴، ص. ۴۵۲؛ ابن اثیر، ۱۳۷۱، ج. ۷،

---

[1]. یقیناً برای شما در [روش و رفتار] پیامبر خدا الگوی نیکویی است برای کسی که همواره به خدا و روز قیامت امید دارد؛ و خدا را بسیار یاد می‌کند (احزاب/۲۱).

[2]. پس به [برکت] رحمت الهی با آنان نرمخو [و پرمهر] شدی و اگر تندخو و سخت‌دل بودی قطعا از پیرامون تو پراکنده می‌شدند؛ پس از آنان درگذر و برایشان آمرزش بخواه و در کار[ها] با آنان مشورت کن و چون تصمیم گرفتی بر خدا توکل کن زیرا خداوند توکل‌کنندگان را دوست می دارد (آل عمران/۱۵۹).

[3]. مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ، إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى (مسلم، ج. ۴، حدیث ش۲۵۸۶).

[4]. و الْزَموا السَّوادَ الأعْظَمَ ، فإنَّ يدَ اللّهِ مَع الجَماعةِ، و إياكُم و الفُرْقَةَ ، فإنَّ الشّاذَّ مِن النّاسِ للشَّيطانِ، كما أنّ الشّاذَّ مِن الغَنَمِ للذِّئبِ.

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-23]

[DOI: 10.61882/islamhistory.1.59.98]

ص. ۲۹۹-۲۹۸). از آنجا که در مکه هر خانه و قبیله‌ای بتی داشت، پیامبر فرمان داد تا بت‌های خانه خود را بشکنند و کسانی را برای شکستن بت‌های اطراف مکه فرستاد. طفیل بن عمر دوسی برای نابودی بت ذی الکفین بت قبیله عمرو بن حممه، خالد بن ولید با سی سوار به بتخانه عزی و خالد بن سعید بن عاص به سمت عرنه برای نابودی سواع، بت قبیله هذیل اعزام شدند (طبری، ۱۳۸۷، ج. ۳، ص. ۶۶؛ واقدی، ۱۴۰۹، ج. ۳، ص. ۸۷۳). این اقدام، نظام معنایی‌ای را فرو ریخت که برتری قبیله‌ای و نابرابری اجتماعی را مشروع می‌ساخت (ابن‌هشام، ۱۴۱۵، ج. ۴، ص. ۵۲-۵۰). در پی این تحول، مفهوم «امت» به‌عنوان هویتی فراگیر و وحدت‌بخش جایگزین هویت‌های پراکنده قبیله‌ای شد و بنیان نظری همگرایی اجتماعی را فراهم آورد (جعفریان، ۱۳۹۰، ص. ۲۰۲-۱۹۸).

۳. تثبیت مرجعیت سیاسی– دینی

آب‌وهوای گرم و خشک و بیابانی موجب رشد افراطی فردگرایی و مانع ایجاد جوامع متمرکز بود؛ به‌طوری که گسترده‌ترین شکل تجمعی که عرب به آن رضا می‌داد، قبیله بود (ولوی، ۱۳۸۰، ص. ۹۲). مکه پیش از فتح، مرکز ثقل قدرت اقتصادی، مذهبی و سیاسی قریش بود. سیطره قریش بر کعبه، ابزار اصلی مشروعیت‌بخشی به برتری قبیله‌ای آنان محسوب می‌شد (ابن هشام، ۱۴۱۵، ج. ۴، ص. ۲۰۶-۲۰۱). این تمرکز قدرت، موجب بازتولید نظم جاهلی و تداوم شکاف‌های اجتماعی شده و امکان شکل‌گیری اقتدار فراگیر در شبه‌جزیره را از میان برده بود (طبری، ۱۳۸۷، ج. ۲، ص. ۳۱۵-۳۱۲). از دیگر سوی، وجود کعبه در شهر مکه به آن اهمیت بسزایی بخشیده بود. به‌طوری که براندازی شرک و ایجاد وحدت در شبه‌جزیره، با فتح آن محقق می‌شد. به عبارتی دیگر مکه حکم کانون و پایتخت شبه‌جزیره را داشت و سقوط آن به‌مثابه برافتادن حاکمیت قریش بود (*ارزیابی جنگ‌های پیامبر*، ۱۳۸۶، ص. ۹۶). پس از فتح مکه، پیامبر اسلام به‌عنوان مرجع نهایی داوری، حل منازعات و تصمیم‌گیری سیاسی شناخته شد. گزارش‌های تاریخی به مراجعه قبایل مختلف به پیامبر برای حل اختلافات اشاره دارند (ابن هشام، ۱۴۱۵، ج. ۴، ص. ۶۱-۵۸). تمرکز این مرجعیت مشروع، موجب کنار رفتن عرف‌های متعارض قبیله‌ای و شکل‌گیری نظم حقوقی واحد در حال تکوین شد (طبری، ۱۳۸۷، ج. ۳، ص. ۷۴-۷۰). از دیگر سوی اصول مشترک مسلمان، از قبیل توحید، نبوت، قیامت و کتاب قرآن و سنت پیامبر در قوام تثبیت مرجعت سیاسی و دینی پیامبر، نیز همزیستی و وحدت (Leonard, ۲۰۱۵, p. ۲٦٦) در میان مسلمان تأثیر بسزایی بر جای گذاشت.

۴. بیعت با مردان و زنان نومسلمان

پیامبر در مکه با مردان این شهر بیعت کرد. افزون‌بر بیعت پیامبر با مردان مکه در صفا (ابن اثیر، ۱۳۷۱، ج. ۷، ص. ۲۹۹)، یکی دیگر از اقدامات وی که در منزلت‌بخشی و تکریم جایگاه زنان و در غایت ایجاد همگرایی و وحدت تأثیر قابل توجهی داشت، اجابت بیعت جمعی از زنان نومسلمان بود. در این راستا تعدادی از زنان قریش، از جمله هند دختر عتبه، ام حکیم دختر حارث بن هشام همسر عکرمه بن ابی جهل، فاطمه دختر ولید بن مغیره و هند دختر منبه بن حجاج نزد آن‌حضرت آمدند و ضمن مسلمان شدن با وی بیعت کردند. پیامبر درخواست مصافحه از ناحیه زنان در امر بیعت را رد کردند. درباره اینکه به جای مصاحفه با زنان، چه کاری انجام دادند سه روایت وجود دارد: یکی اینکه بیعت با زنان صرفاً با سخن گفتن، اعلام تبعیت آنان بر اساس آیه بیعت النسا صورت پذیرفت؛ دوم اینکه پیامبر دستشان را در پارچه‌ای پیچیدند و زنان از روی آن با ایشان بیعت کردند؛ سوم اینکه پیامبر دستشان را در ظرفی از آب فرو بردند و زنان نیز به نشان بیعت دستشان را در درون آب فرو بردند (طبری، ۱۳۸۷، ج. ۳، ص. ۶۲؛ واقدی، ۱۴۰۹، ج. ۲، ص. ۸۵۱؛ ابن اثیر، ۱۳۷۱، ج. ۷، ص. ۳۰۰-۲۹۹). در قرآن کریم نیز به بیعت زنان با پیامبر اشاره شده‌است: «ای پیامبر! هنگامی که زنان با ایمان نزد تو آیند تا [بر پایه این شرایط] با تو بیعت کنند که چیزی را با خدا شریک نگیرند، و دزدی نکنند، و مرتکب زنا نشوند، و فرزندان خود را نکشند، و طفل حرام زاده خود را به دروغ و افترا به شوهرانشان نبندند، و در هیچ کار پسندیده‌ای از تو سرپیچی نکنند، با آنان بیعت کن و از خدا برای آنان آمرزش بخواه؛ زیرا خدا بسیار آمرزنده و مهربان

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-23]

[DOI: 10.61882/islamhistory.1.59.98]

است (المتحنه/۱۲). این موضوع افزون‌بر تکریم جایگاه و حقوق زنان در جامعه، ناظر بر نقش مهم آنان در ایجاد الفت و همدلی بر اساس آموزه‌های قرآنی است.

۵. اجتناب از غارتگری

روحیه غارتگری هنوز در میان برخی از افراد تازه مسلمان وجود داشت. جمعی از انصار به شکلی آشکار از علاقه خویش به دستیابی به زنان سپید چهره و پوست شتران سخن به میان می‌آوردند و به عبارتی دیگر به غارت مکیان امید بسته بودند (واقدی، ۱۴۰۹، ج. ۲، ص. ۸۰۳). پیامبر با وقوف به این نکته در ذیل فرمان بخشش عمومی، مسلمانان را از هر گونه غارتی در اموال مکیان بر حذر داشتند. این مسئله افزون‌بر برخورد قاطع پیامبر با سنت‌ها و تعصبات جاهلی موجب دلگرمی و توجه بسیاری از مکیان به آموزه‌های انسانی اسلام، و رغبت آنان به پیوستن به امت واحده شد.

۶. تأکید بر برادری و برابری مسلمانان

از دیگر فرمان‌ها و اقدامات پیامبر در طی سخنرانی خود در میان مکیان، تأکید ایشان بر برادری مسلمانان و برابری خون‌هایشان با یکدیگر و یکپارچگی آنان در برابر غیرمسلمانان بود (واقدی، ۱۴۰۹، ج. ۲، ص. ۸۳۶). امری که تجلی و تحقق آن در ابتدا در مدینه در قالب عقد اخوت صورت گرفت. منابع تاریخی تصریح می‌کنند که پس از فتح مکه، موجی از پیوستن قبایل عرب به اسلام آغاز شد؛ امری که نشان‌دهنده پذیرش اقتدار نوین و همگرایی اجتماعی فزاینده بود (طبری، ۱۳۸۷، ج. ۳، ص. ۸۰-۷۶).

نتیجه

فتح مکه یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین غزوات پیامبر است که تأثیرات و پیامدهای مهمی در تاریخ به دنبال داشت. تحلیل و واکاوی تاریخی فتح مکه نشان می‌دهد که این واقعه را باید فراتر از یک پیروزی نظامی و در قالب فرایندی چندلایه از بازسازی ساخت قدرت، وحدت و نظم اجتماعی و هویت جمعی تحلیل کرد. پیامبر اسلام در شرایطی که امکان اعمال خشونت فراگیر و حذف رقبای دیرینه وجود داشت، با اتخاذ سیاست عفو، مدارا و بازتعریف مشروعیت، الگویی نوین از حکمرانی وحدت‌آفرین ارائه داد. همگرایی و اتحاد اجتماعی در شبه‌جزیره عربستان، منتج از اقدامات پیامبر، از قبیل مهار خشونت از طریق عفو، فروپاشی نظام معنایی جاهلی، تمرکز مرجعیت سیاسی-دینی و ایجاد هویت امت محور بود. این ترکیب، جامعه‌ای پراکنده و منازعه محور را به‌سوی انسجام و وحدت پایدار سوق داد و زمینه شکل‌گیری امت اسلامی و آغاز تمدن اسلامی را فراهم کرد. از منظر راهبردی و کاربردی، تجربه فتح مکه، الگویی تاریخی برای مدیریت تعارض‌های عمیق اجتماعی، بازسازی اعتماد عمومی و ایجاد همگرایی در جوامع متکثر پس از بحران است. این الگو نشان می‌دهد که قدرت سیاسی، تنها در صورتی می‌تواند به انسجام پایدار منتهی شود که با اخلاق، عدالت و عقلانیت اجتماعی همراه شود. فتح مکه نه‌تنها یک واقعه تاریخی، بلکه منبعی الهام‌بخش برای شناخت و مرتفع کردن بحران‌های اجتماعی در جهان معاصر نیز به‌شمار می‌رود.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر هیچگونه تضاد منافعی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-23]

[DOI: 10.61882/islamhistory.1.59.98]

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

فهرست منابع

قرآن کریم.

آلوسی، ابوالفضل شهاب‌الدین محمود (بی‌تا). *بلوغ الارب*، تحقیق محمد بهجه الاثری. قاهره: دارالکتب الحدیثه.

آورجه، محی الدین (۱۳۹۷ش). «نگاهی به نقش پیامبر و راهکارهای ارزشی نبوی در تأمین وحدت». نشریه مطالعات مقارنه‌ای مذاهب اسلامی. شماره۲. بهار. ص ۲۴-۹.

ابن ابی شیبه، ابوبکر عبدالله (۱۴۰۹). *المصنف فی‌الاحادیث و الاثار، تقدیم و ضبط*: کمال یوسف الحوت. بیروت: دارالتاج.

ابن اثیر جزری (۱۳۷۱ش). *تاریخ کامل بزرگ اسلام و ایران*، ترجمه عباس خلیلی و ابوالقاسم حالت. تهران: مؤسسه مطبوعات علمی.

ابن خلدون، عبدالرحمن بن محمد (۱۳۷۵ش). *مقدمه ابن خلدون*، ترجمه محمد پروین گنابادی. تهران: علمی و فرهنگی.

ازهری، ابومنصور محمد بن احمد (بی‌تا). *تهذیب اللغه*، تحقیق عبدالکریم العزباوی. قاهره: الدار المصریه للتالیف و الترجمه.

ابن‌هشام، عبدالملک (۱۴۱۵). *السیره النبویه*. تحقیق مصطفی سقا. قاهره: دار احیاء التراث العربی.

بخشی‌زاده، سمیه و همکاران (۱۴۰۳ش). «تحلیل گفتمان «امت واحده» پیامبر(ص) در عهدنامه مدینه (بر اساس نظریه تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف)». شماره ۵۶. زمستان. ص۱۶-۱.

زرگری نژاد، غلامحسین (۱۳۸۷ش). *تاریخ صدر اسلام*. تهران: سمت.

سبحانی، جعفر (۱۳۸۹ش). *فروغ ابدیت (تجزیه‌وتحلیل کاملی از زندگی رسول خدا ص)*. قم: بوستان کتاب.

صالح اشرف، موسی (۱۳۹۴). «فتح مکه بین المقدمات و النتائج». نشریه الازهر، السنه السادسه و الأربعون، الجزء ۷. رمضان. ص۷۶۲- ۷۵۷.

طبری، محمد بن جریر (۱۳۸۷). *تاریخ الامم و الملوک*. ترجمه ابوالقاسم پاینده. تهران: اساطیر.

عزیزی، منصوره (۱۳۸۷ش). «فتح مکه نماد سماحت اسلام». پژوهش‌های اعتقادی کلامی. شماره ۱۱. پاییز. ص۱۴۸-۱۳۳.

جعفریان، رسول (۱۳۹۰ش). *تاریخ سیاسی اسلام*. قم: علم.

ارزیابی جنگ‌های پیامبر (۱۳۸۶ش). گروه پژوهش پژوهشکده تحقیقات اسلامی قم: اداره آموزش‌های عقیدتی-سیاسی نمایندگی ولایت‌فقیه در سپاه.

گیور گیو، کنستان ویرژیل (۱۳۴۲ش). محمد *پیامبری که از نو باید شناخت*. ترجمه ذبیح‌الله منصوری. تهران: امیرکبیر.

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-23]

[DOI: 10.61882/islamhistory.1.59.98]

حسینی، سید حسین (۱۳۷۷ش). «اسلام و مسلمانان/ نگاهی به راهبردهای ارزشی پیامبر اکرم صلی الله علیه و اله در وحدت». مشکوه. شماره ۶۰ و ۶۱. پاییز و زمستان. ص۳۸-۱۹.

خوشدل مفرد، حسین (۱۳۹۹ش). «بازشناسی معنای «امت واحده» با تأکید بر آیه «وَ لَو شاءَ رَبُّکَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً واحِدَةً وَ لا یَزالُونَ مُختَلِفین» (هود/۱۱۸)». پژوهشنامه تفسیر و زبان قرآن. سال هشتم. شماره ۲ (پیاپی ۱۶). بهار و تابستان. ص۴۴-۲۹.

مسلم بخاری (۱۹۹۹). *صحیح مسلم*. قاهره: دارالحدیث.

مطهری، مرتضی (۱۳۷۸ش). *خدمات متقابل اسلام و ایران*. تهران: صدرا.

مقریزی، احمد (بی‌تا). *امتاع الاسماع، بما للنبی(ص) من الاحوال و الاموال و الحفدة و المتاع*. بیروت: دارالعلمیه.

منتظرالقائم، اصغر (۱۳۸۹ش). *تاریخ اسلام تا سال چهلم هجری قمری*. تهران: سمت و دانشگاه اصفهان.

نجاتی، محمد سعید (۱۴۰۰ش). «نگاهی تحلیلی به جزئیات فتح مکه». میقات حج. شماره ۱۷. پاییز. ص۱۲۰-۹۹.

نهج‌البلاغه (۱۳۹۷ش). به کوشش سیدجمال‌الدین دین‌پرور. تهران: بنیاد نهج‌البلاغه.

واقدی، محمد بن عمر (۱۴۰۹). *کتاب المغازی*. تحقیق مارسدن جونس. بیروت: دارالأعلمی.

ولوی، علی‌محمد (۱۳۸۰ش). *دیانت و سیاست*. تهران: دانشگاه الزهرا.

یعقوبی، احمد بن اسحاق (۱۳۸۲ش). *تاریخ یعقوبی*. ترجمه محمد ابراهیم آیتی. تهران: علمی و فرهنگی.

References

The Holy Qur'an.

Al-Azhari, Abu Mansur Muhammad ibn Ahmad (n.d.). *Tahdhib al-Lugha*. edited by Abd al-Karim al-Azbawi. Cairo: Al-Dar al-Misriyyah for Composition and Translation. [In Arabic]

Alusi, Abu al-Fadl Shihab al-Din Mahmoud (n.d.). *Bulugh al-Arbab*. edited by Muhammad Bahja al-Athari. Cairo: Dar al-Kutub al-Hadithah. [In Arabic]

Awrajah, Muhyiddin (۱۹۹۸). "A Look at the Role of the Prophet and Prophetic Value-based Strategies in Ensuring Unity". *Journal of Comparative Studies of Islamic Religions*. No ۲. Spring. p۹-۲٤. [In Arabic]

Azizi, Mansoureh (۲۰۰۸). "The Conquest of Mecca: A Symbol of Islam's Tolerance". Journal of Belief and Theological Research. No ۱۱. Autumn. p۱۳۳-۱٤۸. [In Persian]

Bakhshizadeh, Somayeh and et all (۲۰۲٤). "Discourse Analysis of the Prophet's (PBUH) 'One Ummah' in the Constitution of Medina (Based on Fairclough's Critical Discourse Analysis)". No ٥٦ .Winter. p۱-۱٦. [In Persian]

Gaukel, Constant Virgil (۱۹٦۳). *Muhammad: A Prophet to be Known Anew*. translated by Zabihullah Mansouri. Tehran: Amirkabir. [In Persian]

Hassan, Maqbool (۲۰۱٥). unity of muslim ummah. It s need, importance and suggestition, International Multilingual Journal of Contemporary Research. June. Vol. ۳, No. ۱, p۲٦-۳۲. DOI: ۱۰,۱٥٦٤۰/imjcr.v۳n۱a۳.

Hosseini, Seyyed Hossein (۱۹۹۸). "Islam and Muslims: A Look at the Value-based Strategies of the Holy Prophet (PBUH) for Unity". Meshkat Journal. No ٦۰ & ٦۱. Autumn & Winter. p۱۹-۳۸. [In Persian]

Ibn Abi Shaybah, Abu Bakr Abdullah (۱۹۸۹). *Al-Musannaf fi al-Ahadith wa al-Athar*. presented and recorded by Kamal Yusuf al-Hout. Beirut: Dar al-Taj. [In Arabic]

Ibn al-Athir al-Jazari (۱۹۹۲). *The Complete History of Great Islam and Iran*. translated by Abbas Khalili and Abolqasem Halat. Tehran: Scientific Publications Institute. [In Persian]

Ibn Hisham, Abd al-Malik (۱۹۹٤). *Al-Sira al-Nabawiyya* (The Prophetic Biography). edited by Mustafa Saqqa, Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabi. [In Arabic]

Ibn Khaldun, Abd al-Rahman ibn Mohammad (۱۹۹٦). *The Muqaddimah of Ibn Khaldun.* translated by Mohammad Parvin Gonabadi. Tehran: Scientific and Cultural Publications. [In Persian]

Jafarian, Rasul (۲۰۱۱). *The Political History of Islam*. Qom: Nashr-e Elm. [In Persian]

Jomma, katnin, A (۲۰۲۱*). Ummah: a new paradigm for a global world*, NY. New York: State university of New York Press.

Khoshdel Mofarad, Hossein (۲۰۲۰). "Recognizing the Meaning of 'One Ummah' with Emphasis on the Verse: 'And if your Lord had willed, He could have made mankind one community; but they will not cease to differ' (Hud/۱۱۸)". *Journal of Quranic Interpretation and Language Studies*. Vol ۸. No ۲ (Serial No ۱٦). Spring & Summer. p۲۹-٤٤. [In Persian]

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-23]

[DOI: 10.61882/islamhistory.1.59.98]

Leonard, Douglas R, (۲۰۱۵). The Origins and Contemporary Approaches to Intra-Islamic and Inter-Religious Coexistence and Dialogue in Oman. Volume۱۰۵. Issue۲ Special Issue:Ibāḍī Islam. Edited by Douglas R. Leonard, Director of Al Amana Centre, Sultanate of Oman.

Maqrizi, Ahmad (n.d.). *Imta' al-Asma', regarding the Prophet's (PBUH) conditions, wealth, grandchildren, and belongings*. Beirut: Dar al-Ilm. [In Arabic]

Montazer al-Qa'em, Asghar (۲۰۱۰). *The History of Islam until the 40th Year of the Hijri*. Tehran: Samt Publications and University of Isfahan. [In Persian]

Motahhari, Morteza (۱۹۹۹). *The Mutual Services of Islam and Iran*. Tehran: Sadra. [In Persian]

Muslim Bukhari (۱۹۹۹). *Sahih Muslim*. Cairo: Dar al-Hadith. [In Arabic]

Nahj al-Balagha (۱۹۹۸). edited by Seyyed Jamal al-Din Dinparvar. Tehran: Nahj al-Balagha Foundation. [In Persian]

Nejati, Muhammad Sa'id. (۲۰۲۱). "An Analytical Look at the Details of the Conquest of Mecca". Miqat al-Hajj Journal. No ۱۷. Autumn. p۹۹-۱۲۰. [In Persian]

Research Group of the Institute for Islamic Research (۲۰۰۷). Evaluating the Prophet's Wars. Qom: Department of Ideological-Political Training, Representative of the Supreme Leader in the IRGC. [In Persian]

Saleh Ashraf, Mousa (۱۹۹۳). "The Conquest of Mecca between Preliminaries and Results". Al-Azhar Journal. Year ٤٦. Part ۷. Ramadan. p۷۵۷-۷٦۲. [In Arabic]

Sobhani, Ja'far (۲۰۱۰). *The Radiance of Eternity (A Comprehensive Analysis of the Life of the Messenger of God, PBUH)*. Qom: Boostan-e-Ketab. [In Persian]

Tabari, Mohammad ibn Jarir (۲۰۰۸). *Tarikh al-Umam wa al-Muluk (History of Nations and Kings)*. translated by Abolqasem Payandeh. Tehran: Asatir. [In Persian]

Walawi, Ali-Mohammad (۲۰۰۱). *Religion and Politics*. Tehran: Alzahra University. [In Persian]

Waqidi, Muhammad ibn Umar (۱۹۸۹). *Kitab al-Maghazi*. edited by Marsden Jones. Beirut: Dar al-A'lami. [In Arabic]

Yaqubi, Ahmad ibn Ishaq (۲۰۰۳). *The History of Yaqubi*. translated by Mohammad Ibrahim Ayati. Tehran: Scientific and Cultural Publications. [In Persian]

Zargari Nejad, Gholamhossein (۲۰۰۸). *The History of Early Islam*. Tehran: Samt. [In Persian]

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-23]

[DOI: 10.61882/islamhistory.1.59.98]